

Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного кримінального
суду у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за листопад 2024 року

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. КРИМІНАЛЬНІ ПРОВАДЖЕННЯ, ПЕРЕДАНІ НА РОЗГЛЯД ОБ'ЄДНАНОЇ ПАЛАТИ КАСАЦІЙНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ У СКЛАДІ ВЕРХОВНОГО СУДУ	5
РОЗДІЛ II. ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ	10
I. ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ	10
1. Кримінальне правопорушення, його види та стадії	10
2. Покарання та його види	11
3. Звільнення від покарання та його відбування	12
II. ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ	15
1. Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту	15
2. Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності	16
3. Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації	17
4. Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг	20
5. Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)	23
РОЗДІЛ III. ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ	24
I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	24
1. Засади кримінального провадження	24
2. Поняття доказів, належність та допустимість при визнанні відомостей доказами	25
3. Сторона захисту	26
4. Відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні, цивільний позов, виплата винагороди викривачу	28
II. ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ	29
5. Слідчі (розшукові) дії	29
6. Негласні слідчі (розшукові) дії	30
7. Закінчення досудового розслідування. Продовження строку досудового розслідування	30
8. Звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру	32
9. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового	

розслідування чи прокурора під час досудового розслідування	33
III. СУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ У ПЕРШІЙ ІНСТАНЦІЇ	34
10. Підготовче провадження	34
11. Загальні положення судового розгляду	36

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

АП ВАКС	Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду України
АСДС	автоматизована система документообігу суду
ВС	Верховний Суд
ВАКС	Вищий антикорупційний суд України
Держекспортконтроль	Державна служба експортного контролю України
ДТП	дорожньо-транспортна пригода
КК	Кримінальний кодекс України
	Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду
ККС	Суду
КМУ	Кабінет Міністрів України
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс України
КУпАП	КУпАП
МВС	Міністерство внутрішніх справ України
НМДГ	неоподаткований мінімум доходів громадян
ПДР	Правила дорожнього руху
ПрАТ	приватне акціонерне товариство
	територіальний центр комплектування та соціальної підтримки
ТЦК та СП	
ЦК	Цивільний кодекс України

РОЗДІЛ І. КРИМІНАЛЬНІ ПРОВАДЖЕННЯ, ПЕРЕДАНІ НА РОЗГЛЯД ОБ'ЄДНАНОЇ ПАЛАТИ КАСАЦІЙНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ У СКЛАДІ ВЕРХОВНОГО СУДУ

1.1. З метою формування єдиного правозастосовного підходу до розуміння положень ст. 80 КК як таких, що встановлюють імперативні строки, сплив яких припиняє наявні між державою і засудженою особою кримінальні правовідносини й унеможливорює виконання покарання, та передбачають, що для звільнення особи від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності не потрібне судове рішення, ухвалене в порядку статей 537, 539 КПК, кримінальне провадження передано на розгляд об'єднаної палати

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: місцевий суд вироком від 12.02.2024 визнав винуватим та засудив обвинуваченого за ч. 4 ст. 185, ч. 1 ст. 309 КК. Оскільки засуджений вчинив вказані кримінальні правопорушення після ухвалення попереднього вироку місцевого суду від 27.09.2021 та до повного відбуття ним покарання за цим вироком, тому на підставі частин 1, 4 ст. 71, ч. 1 ст. 72 КК суд частково приєднав до покарання за цим вироком невідбуту частину покарання за вироком від 27.09.2021.

Апеляційний суд змінив вирок місцевого суду, виключивши із вступної частини посилання на судимість засудженого за вироком місцевого суду від 27.09.2021 кваліфікуючу ознаку – «вчинення повторно» з обвинувачення за ч. 4 ст. 185 КК. Також виключив з мотивувальної та резолютивної частин вироку посилання на призначення обвинуваченому остаточного покарання на підставі ст. 71 КК. В іншій частині вирок залишив без зміни. Суд апеляційної інстанції встановив, що вироком місцевого суду від 27.09.2021 обвинувачений був засуджений за ч. 1 ст. 190 КК до покарання у виді 200 годин громадських робіт. З огляду на положення ст. 80 КК дворічний строк давності виконання вказаного вироку суду з дня набрання ним чинності (27.10.2021) сплив 27.10.2023. Кримінальні правопорушення у цьому провадженні вчинені 20.11.2023 та 17.01.2024, тобто після набрання чинності попереднього вироку місцевого суду від 27.09.2021 та після спливу двох років виконання вказаного вироку. Перебіг давності виконання вироку з підстав, передбачених ч. 4 ст. 80 КК, не переривався. Закінчення строків давності виконання вироку від 27.09.2021 є підставою вважати обвинуваченого таким, що відповідно до ч. 2 ст. 90, п. 2-1 ч. 1 ст. 89 КК не має судимості.

У касаційній скарзі прокурор вказує про те, що відсутні рішення суду про звільнення засудженого від відбування покарання, призначеного попереднім вироком від 27.09.2021, в порядку статей 537, 539 КПК, а також і відомості про відбуття вказаного покарання. Також апеляційний суд дійшов необґрунтованого висновку про виключення кваліфікуючої ознаки «повторність» в інкримінованому засудженому кримінальному правопорушенні, передбаченому ч. 4 ст. 185 КК, та безпідставно виключив посилання на призначення покарання за сукупністю вироків, оскільки сплив дворічного

строку з дня набрання чинності попереднього вироку не є підставою для звільнення особи від відбування покарання. Вказане питання відноситься лише до компетенції суду та вирішується в порядку, передбаченому статтями 537, 539 КПК.

Позиція ККС: кримінальне провадження передано на розгляд ОП ККС ВС.

Підстава передачі кримінального провадження на розгляд ОП ККС ВС: необхідність відступити від висновку Другої судової палати ККС, викладеного в постанові від 02.11.2023 в справі № 521/5428/22.

Обґрунтування позиції ККС: ККС звернув увагу, що у практиці касаційної інстанції вбачається неоднакове застосування положень ст. 80 КК.

Друга судова палата ККС у своїй постанові від 02.11.2023 в справі № 521/5428/22 погодилась з висновками місцевого суду про необхідність призначення особі покарання на підставі ст. 71 КК за сукупністю вироків, оскільки на час ухвалення нового вироку покарання за попереднім вироком особа не відбула і новий злочин вчинила до фактичної сплати штрафу. При цьому, з огляду на приписи ч. 1 ст. 74, частин 1, 3, 4 ст. 80 КК, для звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строку давності виконання обвинувального вироку необхідно встановити обставини, що дають підстави для прийняття такого рішення, ухвалення якого регламентують статті 537, 539 КПК. ККС зауважив, що на час ухвалення оскаржуваного рішення у місцевого суду не було даних про те, що засуджений був відповідним рішенням звільнений від відбування покарання чи про відбуття ним покарання.

Натомість, Третя судова палата ККС в постанові від 22.11.2023 в справі № 760/5918/16 дійшла висновку, що вирішувати питання про зупинення строків давності виконання обвинувального вироку суду можливо лише після набрання законної сили обвинувальним вироком суду, яким особа буде визнана винною в ухиленні від відбування покарання. Водночас невиконання вироку в певний строк не свідчить саме по собі про ухилення його виконання. Приймаючи рішення про виключення із судових рішень посилання на призначення засудженому покарання на підставі ст. 71 КК в зазначеній справі ККС також врахував те, що засуджений до кримінальної відповідальності за ст. 389 КК не притягувався, відсутність у матеріалах кримінального провадження даних про його ухилення від відбування покарання, призначеного попереднім вироком. З огляду на вказане, ККС дійшов висновку про відсутність підстав для зупинення перебігу строку виконання обвинувального вироку і застосування ч. 3 ст. 80 КК.

Аналогічна позиція також викладена у постановях Третьої судової палати ККС від 21.11.2022 у справі № 754/17643/21, від 20.11.2021 у справі № 487/3326/15-к, від 31.03.2021 у справі № 201/604/20, а також у постанові Першої судової палати ККС від 15.10.2024 у справі № 752/17778/23.

Колегія суддів ККС погоджується із зазначеними висновками Першої та Третьої судових палат ККС, однак не погоджується з висновком, викладеним

колегією суддів Другої судової палати ККС в постанові від 02.11.2023 в справі № 521/5428/22.

Ухвала колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 30.10.2024 у справі № 229/207/24 (провадження № 51-2789км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122819948>

1.2. З метою формування єдиного правозастосовного підходу до оцінки значення домовленості між службовою особою і вигодонабувачем, який отримав у результаті зловживання неправомірну вигоду, для інкримінування особі складу зловживання владою або службовим становищем кримінальне провадження передано на розгляд об'єднаної палати

Обставини справи: заступник генерального директора АТ «Укрзалізниця» – голова Тарифної Комісії АТ «Укрзалізниця» (далі – Тарифна Комісія), за посередництва начальника Головного комерційного управління Укрзалізниці – заступника голови Тарифної Комісії, та заступника директора з комерційних питань ДП «Український транспортний логістичний центр» (далі – ДП «УТЛЦ») – члена Тарифної Комісії, в інтересах компаній-перевізників поставили на обговорення питання про застосування пільг, ініціювали прийняття рішення про розрахунок плати за фактично виконані обсяги перевезень вантажів із застосуванням пільгових коефіцієнтів та тарифних ставок за фактичного невиконання зазначеними підприємствами гарантованих обсягів транзитних перевезень та відповідно надали цьому рішенню обов'язкового характеру у вигляді підготовки, підписання заступником генерального директора наказу, і забезпечення виконання цього наказу від імені державної установи, що завдало збитків АТ «Укрзалізниця» на суму 69 231 464,07 грн, що більше ніж у 250 разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян та етяжкими наслідками.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: вироком ВАКС від 18.02.2022 заступника генерального директора, начальника Головного комерційного управління та заступника директора з комерційних питань ДП «УТЛЦ» визнано невинуватими та виправдано у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 364 КК, на підставі п. 1 ч. 1 ст. 373 КПК у зв'язку із недоведеністю, що в діях обвинувачених є склад інкримінованого кримінального правопорушення.

Ухвалою АП ВАКС від 18.11.2022 вирок суду першої інстанції залишено без змін.

Постановою ККС від 13.06.2023 скасовано ухвалу апеляційного суду і призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Вироком АП ВАКС від 16.02.2024 скасовано вирок місцевого суду та ухвалено новий, яким визнано винуватими та засуджено заступника генерального директора за ч. 2 ст. 364 КК, начальника Головного комерційного управління та заступника директора з комерційних питань ДП «УТЛЦ» за ч. 5 ст. 27, ч. 2 ст. 364 КК.

У касаційній скарзі сторона захисту не погоджується із висновками апеляційного суду про наявність в діях обвинувачених вказаного складу злочину через відсутність такої обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони цього злочину, як корисливий мотив, зокрема зацікавленості засуджених у отриманні вигоди третіми особами, а саме компаніями-перевізниками.

Позиція ККС: кримінальне провадження передано на розгляд ОП ККС ВС.

Підстава передачі кримінального провадження на розгляд ОП ККС ВС: необхідність формування єдиного висновку про те, чи впливає факт домовленості між службовою особою і вигодонабувачем на кримінально правову оцінку вчиненого за ст. 364 КК.

Обґрунтування позиції ККС: ККС звернув увагу, що у практиці касаційної інстанції з цього приводу висловлено протилежні позиції.

Так, колегія суддів Третьої судової палати ККС у постанові від 02.11.2022 (справа № 724/1590/19) зробила висновок про те, що наявність або відсутність домовленостей між службовою особою та безпосереднім вигодонабувачем жодним чином не перешкоджає кваліфікувати діяння такої службової особи, яка, зловживаючи владою або службовим становищем, діє з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для іншої фізичної або юридичної особи, за ст. 364 КК, навіть якщо службова особа діє в інтересах третьої особи без доведення до відома такої особи інформації про характер та зміст своїх дій. Аналогічний висновок зроблено у постанові Третьої судової палати ККС ВС від 02.02.2022 (справа № 520/15641/15-к).

Натомість колегія суддів Першої судової палати ККС у постанові від 23.04.2024 (справа № 278/1664/20) дійшла висновку про те, що у разі кваліфікації дій особи як зловживання владою або службовим становищем, якщо йдеться, що в результаті таких дій отримано вигоду іншою особою, то необхідно довести існування в особи, яка обвинувачується у службовому зловживанні, мотивів, з яких вона була зацікавлена в отриманні вигоди цією особою, а недоведеність цих елементів злочину, навіть за умови встановлення помилок або порушень, допущених при виконанні службових повноважень виключає кваліфікацію вчиненого за статтею 364 КК. Аналогічні висновки зроблено у постановках Першої судової палати ККС від 06.04.2023 (справа № 619/2627/20) та від 11.05.2023 (справа № 707/661/17), а також у постанові Третьої судової палати ККС ВС від 05.04.2021 (справа № 520/13641/15-к).

У кримінальному провадженні, яке передається на розгляд ОП мають місце подібні правовідносини, а тому необхідно сформулювати єдиний висновок щодо питання про те, чи для інкримінування особі складу зловживання владою або службовим становищем має вирішальне значення встановлення домовленостей між службовою особою та вигодонабувачем, який отримав у результаті зловживання будь-яку неправомірну вигоду.

Ухвала колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 01.10.2024 у справі № 757/11969/18-к (провадження № 51-5885км19) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122188180>

1.3. З метою формування єдиного правозастосовного підходу щодо того, чи може суд першої інстанції на стадії підготовчого судового засідання під час розгляду клопотання про закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК оцінювати рішення слідчого, прокурора, слідчого судді, кримінальне провадження передано на розгляд об'єднаної палати

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій задовольнили клопотання захисника та закрили кримінальне провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК.

У касаційній скарзі прокурор зазначає, що для прийняття законного рішення про закриття кримінального провадження суд першої інстанції має безпосередньо оцінити всі докази, які відсутні у суду на стадії проведення підготовчого судового засідання; місцевий суд не вправі оцінювати процесуальні дії чи бездіяльність, рішення органу досудового розслідування, оскільки з'ясування таких обставин виходить за межі компетенції суду на стадії підготовчого судового засідання.

Позиція ККС: кримінальне провадження передано на розгляд ОП ККС ВС.

Підстава передачі кримінального провадження на розгляд ОП ККС ВС: необхідність відступити від висновку Другої судової палати ККС від 26.09.2024 у справі № 161/6643/22 (провадження № 51-2239км24).

Обґрунтування позиції ККС: ККС було встановлено, що у касаційному суді існують різні правові позиції щодо питання, чи може суд першої інстанції на стадії підготовчого судового засідання під час розгляду клопотання про закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК оцінювати рішення слідчого, прокурора, слідчого судді.

Згідно з постановою колегії суддів Першої судової палати ККС від 20.12.2022 у справі № 757/46182/21-к (провадження № 51-1849км22) системне тлумачення положень п. 2 ч. 3 ст. 314, п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК свідчить про те, що суд першої інстанції, встановивши відповідні підстави, які свідчать про закінчення передбачених ст. 219 КПК строків, має закрити кримінальне провадження. На наявність таких підстав можуть посилалися і учасники провадження, особа, яка подає клопотання про закриття кримінального провадження з підстав закінчення строків досудового розслідування, не позбавлена можливості надати суду процесуальні документи, які підтверджують викладені у клопотанні доводи, а суд зобов'язаний ці доводи перевірити, з-поміж іншого, і шляхом дослідження доданих до нього документів.

Водночас колегією суддів Другої судової палати ККС від 26.09.2024 у справі № 161/6643/22 (провадження № 51-2239км24) зазначено, що під час проведення підготовчого засідання суд не зважив на те, що норми чинного КПК не надають суду повноважень до ухвалення вироку оцінювати рішення слідчого, прокурора, слідчого судді, оскільки з'ясування таких обставин виходить за межі компетенції суду на стадії підготовчого судового засідання, а також те, що суд

не наділений правом досліджувати докази, що стосуються цих рішень, так як такі обставини можуть бути досліджені судом під час судового розгляду.

На думку ККС, суд першої інстанції, перевіряючи доводи, наведені у клопотанні про закриття кримінального провадження з підстав закінчення строків досудового розслідування (п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК), та додані до нього документи, в тому числі рішення слідчого, прокурора, слідчого судді, в межах своїх повноважень має право дослідити такі процесуальні документи для перевірки наявності підстав для закриття кримінального провадження під час підготовчого судового засідання.

Ухвала колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 31.10.2024 у справі № 283/1638/23 (провадження № 51-6262км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122819996>

РОЗДІЛ II. ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

I. ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

1. Кримінальне правопорушення, його види та стадії

1.1. Поняття кримінального правопорушення (ст. 11 КК)

1.1.1. Вирішуючи питання про те, чи є діяння малозначним, необхідно враховувати не тільки фактично заподіяну шкоду, але й те, на що було спрямовано діяння і до яких втрат могло призвести. Кримінальний проступок, передбачений ч. 1 ст. 310 КК, належить до правопорушень, вчинених у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших кримінальних правопорушень проти здоров'я населення, що несе відповідну суспільну небезпеку, а тому вирощування 27 рослин конопель для власного вживання з метою полегшення больового синдрому не є малозначним діянням

Обставини справи: засуджений незаконно посіяв та вирощував рослини конопель у кількості 27 рослин.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали винуватим і засудили обвинуваченого за ч. 1 ст. 310 КК.

У касаційній скарзі засуджений просив скасувати судові рішення, якими його було засуджено за ч. 1 ст. 310 КК, та закрити кримінальне провадження у зв'язку з тим, що вчинене ним діяння є малозначним, оскільки його дії не становили суспільної небезпеки. Засуджений не заперечував вирощування 27 рослин конопель за місцем свого проживання, однак зазначив, що їх вирощував для власного вживання з метою полегшення больового синдрому, яким страждає, та придбав насіння конопель зі зниженим вмістом наркотичних речовин (медичний сорт), а тому, на його думку, він не вчиняв кримінального правопорушення.

Позиція ККС: залишено без зміни рішення судів попередніх інстанцій.

Обґрунтування позиції ККС: ККС вказав, що специфіка визначення малозначності діяння полягає у встановленні обов'язкової сукупності трьох

умов: 1) формальна наявність у вчиненому діянні ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого КК; 2) малозначне діяння не становить суспільної небезпеки, яка є типовою для певного кримінального правопорушення, зокрема, це виражається в тому, що воно не заподіює взагалі шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству чи державі, або заподіює їм явно незначну (мізерну) шкоду; 3) малозначне діяння не повинно бути суб'єктивно спрямоване на заподіяння істотної шкоди.

Положення ч. 2 ст. 11 КК про малозначність полягає в тому, що вона, підкреслюючи важливість такої матеріальної ознаки кримінального правопорушення, як його суттєва суспільна небезпечність, виключає кримінальне правопорушення у випадках, коли вчинене діяння лише формально містить ознаки, передбачені в певній статті Особливої частини КК.

Вирішуючи питання про те, чи є діяння малозначним, необхідно враховувати не тільки фактично заподіяну шкоду, але й те, на що було спрямовано діяння і до яких втрат могло призвести.

Із судових рішень убачається, що засуджений своїми умисними діями незаконно посіяв та вирощував коноплі в кількості 27 рослин, тобто вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 310 КК, яке, відповідно до ст. 12 цього Кодексу, є кримінальним проступком. Як зазначив ККС, вказане кримінальне правопорушення належить до кримінальних правопорушень, вчинених у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших кримінальних правопорушень проти здоров'я населення, що несе відповідну суспільну небезпеку. Отже, вчинення кримінального правопорушення внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин, добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди, примирення винного з потерпілим, втрата особою суспільної небезпечності на час розслідування кримінального правопорушення не перетворюють кримінальне правопорушення в малозначне діяння.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 06.11.2024 у справі № 367/6150/19 (провадження № 51-2613км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122989146>

2. Покарання та його види

2.1. Штраф (ст. 53 КК)

2.1.1. Розмір основного покарання у виді штрафу не може бути меншим за розмір отриманої засудженим неправомірної вигоди

Обставини справи: засуджений обвинувачувався в одержанні 5 000 доларів США від військовозобов'язаного як неправомірної вигоди для себе за вплив на членів військово-лікарської комісії ТЦК та СП для вирішення питання про визнання військовозобов'язаного тимчасово непридатним до проходження військової служби з метою сприяння його незаконному переправленню через державний кордон України.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: місцевий суд визнав винуватим та засудив обвинуваченого за ч. 1 ст. 332, ч. 2 ст. 369-2 КК до покарання у виді позбавлення волі на строк 3 роки та штрафу в розмірі 3 000 НМДГ, що становить 51 000 грн, звільнивши на підставі ст. 75 КК від відбування покарання у виді позбавлення волі з випробуванням.

Апеляційний суд змінив цей вирок, визначив засудженому остаточне покарання у виді позбавлення волі на строк 3 роки та штрафу в розмірі 3 000 НМДГ, що становить 51 000 грн, кожне з яких постановив виконувати самостійно. Відповідно до ст. 75 КК звільнив засудженого від відбування покарання у виді позбавлення волі з випробуванням. У решті вирок залишив без змін.

У касаційній скарзі прокурор зазначає, що апеляційний суд не перевіряв доводи про те, що суд першої інстанції призначив засудженому за ч. 2 ст. 369-2 КК основне покарання у виді штрафу в розмірі 51 000 грн, тобто меншому за розмір отриманої ним неправомірної вигоди, що суперечить приписами ч. 2 ст. 53 КК, а також дійшов передчасного висновку про можливість застосування до засудженого положень ст. 75 КК.

Позиція ККС: скасовано ухвалу апеляційного суду та призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Обґрунтування позиції ККС: ККС вказав, відповідно до ч. 2 ст. 53 КК за вчинення кримінального правопорушення, за яке передбачене основне покарання у виді штрафу понад 3 000 НМДГ, розмір штрафу, що призначається судом, не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, або отриманого внаслідок вчинення кримінального правопорушення доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу.

Суд апеляційної інстанції, погоджуючись із вироком суду в частині призначеного засудженому за ч. 2 ст. 369-2 КК покарання у виді штрафу в розмірі 3 000 НМДГ, що становить 51 000 грн, залишив поза увагою те, що розмір фактично отриманої засудженим неправомірної вигоди становив 5 000 доларів США (за курсом НБУ станом на 27 липня 2023 року – 182 850 грн), що суперечить положенням ч. 2 ст. 53 КК.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 12.11.2024 у справі № 607/18731/23 (провадження № 51-2725км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123193846>

3. Звільнення від покарання та його відбування

3.1. Звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК)

3.1.1. Застосування до обвинуваченого за ч. 1 ст. 110, ч. 1 ст. 161, ч. 2, ч. 3 ст. 436-2 КК положень ст. 75 КК у зв'язку зі щирим каяттям, якщо останній визнав вину лише частково, з огляду на суспільну небезпечність вчинених діянь є неправильним застосуванням закону України про кримінальну відповідальність

Обставини справи: обвинувачений поширював на своїй сторінці соціальної мережі «Однокласники» публікації про публічні заклики до вчинення зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України; матеріали про виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України та глорифікацію осіб, які здійснювали збройну агресію РФ проти України, розпочату у 2014 році та матеріали, у яких міститься висловлювання, спрямовані на розпалювання національної ненависті.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: місцевий суд визнав винуватою та засудив особу за ч. 1 ст. 110, ч. 1 ст. 161, ч. 2, ч. 3 ст. 436-2 КК до покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років і 3 місяці.

Апеляційний суд зазначений вирок в частині призначення покарання змінив, звільнив особу від відбування покарання з випробуванням, вважаючи для цього достатньою підставою її щире каяття.

Позиція ККС: скасовано ухвалу апеляційного суду та призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Обґрунтування позиції ККС: ККС зазначив, що щире каяття – це не формальна вказівка на визнання своєї вини, а певний психічний стан особи винного, коли він засуджує свою поведінку, прагне усунути заподіяну шкоду та приймає рішення більше не вчиняти злочинів, і це об'єктивно підтверджується визнанням особою своєї вини, розкриттям усіх обставин справи, вчиненням дій, спрямованих на сприяння розкриттю злочину або відшкодуванню завданих збитків чи усуненню заподіяної шкоди.

Хоча апеляційний суд у своїй ухвалі і вказав, що обвинувачений повністю визнав свою вину під час розгляду справи, однак зі змісту вироку суду першої інстанції вбачається, що засуджений визнав вину лише частково, зазначав про відсутність у нього умислу на поширення інформації, адже робив це несвідомо. В суді апеляційної інстанції обвинувачений також говорив, що не розумів принцип дії соціальної мережі. Враховуючи зазначене та суспільну небезпечність вчинених діянь, ККС вважає висновок апеляційного суду щодо наявності підстав для застосування до обвинуваченого положень ст. 75 КК необґрунтованим.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 13.11.2024 у справі № 444/856/23 (провадження № 51-4290км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123081924>

3.1.2. Звільнення особи від відбування покарання з випробуванням у разі вчинення нею кримінального правопорушення, пов'язаного з порушенням правил безпеки дорожнього руху (ст. 286-1 КК), у стані алкогольного сп'яніння суперечить вимогам КК

Обставини справи: постановами місцевого суду від 02.03.2023 та від 14.07.2023 засудженого було визнано винуватим у вчиненні адміністративних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 130 КУпАП та ч. 2 ст. 130 КУпАП, відповідно, та накладено адміністративні стягнення у виді штрафу у розмірі

17 000 грн з позбавленням права керування транспортними засобами на строк 1 рік та 34 000 грн з позбавленням права керування транспортними засобами на строк 3 роки, відповідно.

Проте, засуджений, керуючи автомобілем в порушення вимог пунктів 1.5, 2.1 (а), 2.3 (б), 2.9 (а), 10.1, 12.1 ПДР в стані алкогольного сп'яніння та не маючи посвідчення водія на право керування транспортним засобом допустив зіткнення автомобіля із деревом. У результаті ДТП пасажир, який перебував у салоні зазначеного автомобіля, отримав тілесні ушкодження середньої тяжкості, що спричинили тривалий розлад здоров'я.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: місцевий суд визнав винуватою і засудив особу за ч. 1 ст. 286-1, ч. 1 ст. 382 КК. Звільнив засудженого від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК.

Апеляційний суд скасував цей вирок в частині призначеного покарання та ухвалив новий, яким визначив засудженому остаточне покарання у виді позбавлення волі на строк 1 рік 6 місяців з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк 3 роки.

У касаційній скарзі захисник просить змінити вирок суду апеляційної інстанції та призначити покарання, визначене місцевим судом. Указує, що судом першої інстанції було обґрунтовано зазначено у вирокі, що засуджений активно сприяв розкриттю злочину, має родинні стосунки з потерпілим, який є його братом. Також стверджує, що апеляційним судом не враховано обставину, що пом'якшує покарання – щире каяття, а також те, що потерпілим не було заявлено цивільний позов до засудженого, що вказує на факт його примирення з останнім.

Позиція ККС: залишено без зміни вирок апеляційного суду.

Обґрунтування позиції ККС: ККС вважає, що апеляційний суд слушно зазначив на пряму заборону у застосуванні ст. 75 КК у разі вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з порушенням правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції.

Враховуючи, що засудженого було двічі притягнуто до адміністративної відповідальності за правопорушення, передбачені ч. 1, ч. 2 ст. 130 КУпАП, а 23.08.2023 він знову вчинив кримінальне правопорушення, пов'язане з керуванням транспортним засобом у стані алкогольного сп'яніння, у цьому конкретному випадку призначене покарання відповідає вимогам статей 50, 65 КК, є співмірним характеру вчиненого та даним про особу винного, справедливим, необхідним і достатнім для виправлення засудженого та попередження нових кримінальних правопорушень.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 05.11.2024 у справі № 688/4706/23 (провадження № 51-3474км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122963266>

II. ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

1. Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту

1.1. Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК)

1.1.1. Водій, який здійснив стоянку автомобіля, не може нести відповідальність за порушення правил зупинки, адже поняття «вимушена зупинка», «зупинка», «стоянка» є абсолютно відмінними та альтернативними видами припинення руху транспортного засобу

Обставини справи: органом досудового розслідування водій автомобіля ГАЗ обвинувачувався в тому, що припаркував та залишив свій автомобіль на правій смузі, на проїзній частині вулиці. При настанні темряви в умовах недостатньої видимості, усупереч вимогам п. 19.4, пп. «а» п 9.9, пп. «а» п. 9.11 ПДР, водій не ввімкнув габаритні вогні, стояночні вогні або додаткову аварійну світлову сигналізацію, чим порушив правила зупинки, у результаті чого водій автомобіля BMW вчинив наїзд на автомобіль ГАЗ. Унаслідок ДТП пасажир автомобіля BMW отримала середньої тяжкості тілесні ушкодження.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: місцевий суд визнав винуватим і засудив водія автомобіля ГАЗ за ч. 1 ст. 286 КК.

Апеляційний суд скасував цей вирок та закрит кримінальне провадження у зв'язку з відсутністю у діях обвинуваченого складу кримінального правопорушення. Вказав, що згідно з пунктами 15.1, 15.2 ПДР стоянка транспортних засобів на дорозі повинна здійснюватись у спеціально відведених місцях чи на узбіччі. За відсутності спеціально відведених місць чи узбіччя або коли стоянка там неможлива, вона дозволяється біля правого краю проїзної частини (якомога правіше, щоб не перешкоджати іншим учасникам дорожнього руху). А тому місцевий суд припустився помилки, визнавши водія автомобіля ГАЗ винуватим у порушенні правил зупинки, адже останній здійснив стоянку свого автомобіля з дотриманням вимог пунктів 15.1, 15.2 ПДР, а зіткнення відбулося виключно внаслідок порушення ПДР водієм автомобіля BMW.

Позиція ККС: залишено без зміни ухвали апеляційного суду.

Обґрунтування позиції ККС: ККС погодився з висновком апеляційного суду про те, що в діях водія автомобіля ГАЗ відсутній склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 286 КК.

Недотримання пунктів 19.4, 9.9 «а», 9.11 «а» ПДР, у чому обвинувачувався виправданий, можливе під час припинення руху водієм у формі зупинки. Однак у разі залишення водієм транспортного засобу на стоянку на кілька діб наведені вимоги ПДР неможливо виконати через технічні характеристики транспортних засобів.

Викладені у п. 1.10 ПДР поняття «вимушена зупинка», «зупинка», «стоянка» не є тотожними, а є абсолютно відмінними та альтернативними видами припинення руху транспортного засобу. Положення пунктів 19.4, 9.9 «а», 9.11 «а» ПДР містять вимоги до водія виключно у випадку здійснення ним зупинки, у тому числі вимушеної, а не стоянки.

Автомобіль ГАЗ був залишений водієм в межах населеного пункту максимально паралельно тротуару за напрямком руху біля правого краю проїзної частини – якомога правіше, щоб не перешкоджати іншим учасникам дорожнього руху та не створювати останнім небезпеку. У цій дорожній ситуації дорожні знаки чи інші обставини, які б забороняли здійснення стоянки автомобіля ГАЗ, були відсутні.

Таким чином, водій ГАЗ здійснив стоянку автомобіля з дотриманням вимог пунктів 15.1, 15.2, 15.10 ПДР, а зіткнення відбулося виключно внаслідок порушення ПДР водієм автомобіля BMW, який, у нічний період доби, рухаючись із перевищенням швидкості майже вдвічі (швидкість 98 км/год), з увімкненим ближнім світлом фар, у правій смужі руху по сухій проїзній частині, проїхавши повз білборд, не врахував дорожню обстановку, не обрав безпечні прийоми керування, не застосував екстреного гальмування та вчинив зіткнення з припаркованим автомобілем ГАЗ.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 04.11.2024 у справі № 643/9869/20 (провадження № 51-2561км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123015811>

2. Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності

2.1. Хуліганство (ст. 296 КК)

2.1.1. Застосування обвинуваченням, що перебував у компанії з трьома своїми знайомими, револьвера для відстрілу гумових куль у громадському місці за відсутності реальної загрози його життю чи здоров'ю до раніше незнайомого потерпілого, навіть якщо останній сам спровокував конфлікт, не є виправданим самозахистом від протиправних дій потерпілого та не виключає складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 296 КК

Обставини справи: обвинувачений у відповідь на зауваження потерпілого щодо нецензурної лексики спочатку безпричинно умисно декілька разів вдарив останнього кулаками в обличчя, а згодом здійснив не менше двох пострілів в потерпілого револьвером для відстрілу гумових куль.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: місцевий суд визнав винуватою і засудив особу за ч. 4 ст. 296 КК.

Апеляційний суд закрити це кримінальне провадження на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК через відсутність в діянні особи складу кримінального правопорушення.

У касаційній скарзі прокурор стверджує, що обвинувачений, застосувавши вогнепальну зброю в публічному місці, своїми діями грубо

порушив громадський порядок з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжувалося особистою зухвалістю.

Позиція ККС: скасовано ухвалу апеляційного суду і призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Обґрунтування позиції ККС: ККС вказав, що суди мають відрізнити хуліганство від інших злочинів залежно від спрямованості умислу, мотивів, цілей винного та обставин учинення ним кримінально караних дій.

Дії, що супроводжувалися погрозами вбивством, завданням побоїв, заподіянням тілесних ушкоджень, вчинені винним щодо членів сім'ї, родичів, знайомих і викликані особистими неприязними стосунками, неправильними діями потерпілих тощо, слід кваліфікувати за статтями КК, що передбачають відповідальність за злочини проти особи. Як хуліганство зазначені дії кваліфікують лише в тих випадках, коли вони були поєднані з очевидним для винного грубим порушенням громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства та супроводжувались особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом.

Апеляційний суд у порушення принципу безпосередності дослідження доказів, не дослідив усіх доказів, на які послався суд першої інстанції на підтвердження винуватості у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 296 КК, надав їм іншу оцінку та дійшов до висновку, що громадський порядок він не порушував, а наявний при ньому травматичний револьвер він використав з метою самозахисту від протиправних дій потерпілого.

Зробивши такий висновок, апеляційний суд не врахував те, що обвинувачений, перебуваючи в компанії з трьома своїми знайомими, під час конфлікту з раніше незнайомим йому потерпілим застосував вогнепальну зброю в громадському місці, здійснивши два постріли, чого не заперечував сам обвинувачений. Апеляційний суд, надавши оцінку діям потерпілого та зазначивши, що той сам спровокував конфлікт, не встановив чи дійсно в обстановці, що склалася, була реальна загроза життю чи здоров'ю обвинуваченого, який перебував в компанії з трьома своїми знайомими, а застосування ним вогнепальної зброї в громадському місці – виправдане.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 05.11.2024 у справі № 759/8667/21 (провадження № 51-3063км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122883389>

3. Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації

3.1. Порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю (ст. 333 КК)

3.1.1. Невизначеність приналежності повітряного гвинта до товарів тієї чи іншої категорії (групи) або відсутність взагалі такої приналежності має суттєве значення для встановлення предмета та суб'єктивної сторони складу

кримінального правопорушення, передбаченого ст. 333 КК, оскільки вчинення цього кримінального правопорушення пов'язане з недотриманням правил вивезення або тимчасового вивезення за межі України товарів військового або подвійного призначення

Обставини справи: голова правління ПрАТ обвинувачувався у тому, що він, будучи обізнаним про встановлений чинним законодавством України порядок здійснення міжнародних передач товарів, без дозволу Держекспортконтролю здійснив міжнародну передачу повітряного гвинта АВ-68И серії 04А, який віднесено до товарів військового призначення, допущених до цивільного використання, і тим самим порушив установлений порядок здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали невинуватим голову правління за ч. 1 ст. 333 КК та виправдали у зв'язку з недоведеністю, що в його діянні є склад цього злочину.

У касаційній скарзі прокурор вказує, що апеляційний суд залишив поза увагою листи (висновки) Держекспортконтролю про те, що за результатами попередніх експертиз та документів суб'єкта господарювання повітряний гвинт АВ-68И серії 04-А ідентифікований як товар військового призначення, міжнародні передачі якого підлягають державному контролю відповідно до Порядку, затвердженого постановою КМУ від 20.11.2003 № 1807. Водночас не взято до уваги, що згідно з Порядком здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання, затвердженими постановою КМУ від 28.01.2004 № 86, експорт (тимчасове вивезення товарів подвійного використання) здійснюється з дозволом (висновком) Держекспортконтролю. У свою чергу Держекспортконтроль не надавав дозвільні документи на здійснення міжнародних передач повітряного гвинта АВ-68И серії 04-А, у тому числі на експорт / тимчасове вивезення зазначеного товару до Федеративної Республіки Нігерії.

Позиція ККС: залишено без зміни ухвалу апеляційного суду.

Обґрунтування позиції ККС: ККС вважає, що стороною обвинувачення не доведено те, що в діях голови правління був наявний прямий умисел на вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 333 КК, оскільки особа, яка порушує встановлений порядок здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю, повинна усвідомлювати злочинний характер своїх дій, спрямований на порушення законодавчих обмежень.

Гвинт АВ-68И серії 04А не належить до товарів військового призначення. Крім того, зміни в законодавстві, внесені зокрема, згідно з постанови КМУ від 09.08.2017 № 596, до примітки 2 Списку товарів військового призначення, міжнародні передачі яких підлягають державному контролю, (що є додатком до Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами

товарів військового призначення, затвердженого постановою КМУ від 20.11.2003 № 1807), на які посилається сторона обвинувачення, ніяким чином не вплинули на ідентифікацію гвинта АВ-68И серії 04А, зроблену ПрАТ під час його митного оформлення.

Зміна законодавства жодним чином не вплинула на ідентифікацію гвинта АВ-68И серії 04А, тобто цей гвинт як був визнаний Держекспортконтролем товаром, що не підлягає державному експортному контролю у 2014 році, так і залишився таким після вказаної вище зміни законодавства, оскільки як у 2014, так і у 2021 роках підставою для ідентифікації гвинта як «непідконтрольного товару» було не положення скасованої примітки 2 до Списку ТВП, а невідповідність гвинта АВ-68И серії 04А опису товарів, зазначених у позиції ML10.а вказаного Списку.

Якби виправданий дійсно усвідомлював необхідність отримання дозволу для тимчасового вивезення повітряного гвинта з території України та мав умисел на його вивезення всупереч установленому порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю, то, навпаки, не звертався би з відповідним запитом, аби не скомпрометувати свої дії.

Таким чином в діях виправданого відсутній саме злочинний умисел, оскільки будь-яких об'єктивних доказів того, що виправданий розумів, що повітряний гвинт є товаром військового призначення, при цьому діяв з порушенням установлених правил, дав незаконну вказівку на його оформлення для тимчасового вивезення за межі України, сторона обвинувачення не надала. Суди правильно зауважили, що невизначеність приналежності повітряного гвинта до товарів тієї чи іншої категорії (групи) або відсутність взагалі такої приналежності має суттєве значення, оскільки саме вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 333 КК, пов'язано з недотриманням правил вивезення або тимчасового вивезення за межі України товарів військового або подвійного призначення.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 13.11.2024 у справі № 359/13106/21 (провадження № 51-3904км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123141181>

3.2. Ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період (ст. 336 КК)

3.2.1. Звернення військовозобов'язаного до уповноважених органів з метою вирішення питання про влаштування його неповнолітньої дитини на час мобілізації, реалізовані ним лише за 10 днів до дати відправки його до військової частини, не звільняють військовозобов'язаного від обов'язку прибути у визначені в бойовій повістці дату і час до збірному пункту ТЦК та СП, а свідчать про його намір уникнути мобілізації, яка оголошена на території України з 24.02.2022

Обставини справи: засуджений, перебуваючи на військовому обліку військовозобов'язаних у ТЦК та СП, будучи придатним за станом здоров'я до військової служби та обізнаним про його призов під час мобілізації, не прибув до ТЦК та СП для відправки до військової частини і про причини своєї неявки не повідомив.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: місцевий суд визнав винуватим і засудив військовозобов'язаного за ст. 336 КК. Апеляційний суд цей вирок змінив, постановив виключити з мотивувальної частини посилання суду щодо визнання недоцільним дослідження доказів стосовно тих фактичних обставин, які ніким не оспорується.

У касаційній скарзі захисник стверджує, що в засудженого відсутній умисел на ухилення від мобілізації, оскільки він вживав заходів для отримання відстрочки у зв'язку із самостійним вихованням неповнолітньої дитини, 15.06.2023 подавав звернення до ТЦК та СП і обласної державної адміністрації для отримання роз'яснень, а тому суд зобов'язаний був дослідити усі наявні докази у кримінальному провадженні для встановлення винуватості підзахисного.

Позиція ККС: залишено без зміни рішення судів попередніх інстанцій.

Обґрунтування позиції ККС: ККС вказав, що сторона захисту ні в судах першої та апеляційної інстанцій, ні в касаційному суді не навела жодних обґрунтованих підстав, передбачених законом, щодо наявності в засудженого права на відстрочку, зокрема по догляду за дитиною.

Численні звернення засудженого до уповноважених органів з метою вирішення питання про влаштування його дитини на час мобілізації не звільняли його від прибуття у визначені в бойовій повістці дату та час до збірного пункту ТЦК та СП. Водночас такі дії щодо оформлення відстрочки були реалізовані засудженим лише за 10 днів до дати відправки його до військової частини, що свідчить про намір уникнути мобілізації, адже ще з 24.02.2022 на території України оголошена загальна мобілізація, яка триває і на цей час. Указане підтверджує наявність умислу в діях засудженого уникнути самого призову за мобілізацією.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 20.11.2024 у справі № 592/18486/23 (провадження № 51-3928км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123281990>

4. Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язані з наданням публічних послуг

4.1. Службова недбалість (ст. 367 КК)

4.1.1. Незабезпечення працівниками патрульної поліції належного реагування на виявлений ними конфлікт і невжиття вичерпних заходів, спрямованих на його припинення, що спричинило смерть учасника цієї події, свідчить про їхню службову недбалість

Обставини справи: двоє працівників патрульної поліції під час патрулювання вулиць міста виявили потерпілого, у якого був конфлікт із групою молодих осіб. Потерпілий повідомив їх про те, що до нього було застосовано насильство з боку цієї групи, проте патрульні, усвідомлюючи, що потерпілий перебував у стані явного алкогольного сп'яніння та переважаючої кількості осіб, з якими у нього був конфлікт, без поважних причин залишили місце події. При цьому один з правоохоронців допустив на адресу потерпілого нецензурне висловлювання. Після того, як патрульні залишили місце події, група осіб заподіяла потерпілому смерть.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали винуватими і засудили поліцейських за ч. 2 ст. 367 КК (в ред. ЗУ №2617-VIII від 22.11.2018).

У касаційній скарзі сторона захисту посилається на некоректно сформульоване обвинувачення, оскільки не було зазначено, які конкретні службові обов'язки не виконано обвинуваченими, та причинного зв'язку між невиконанням цих обов'язків і завданням тяжких наслідків.

Позиція ККС: змінено рішення судів попередніх інстанцій в частині призначеного покарання.

Обґрунтування позиції ККС: ККС вказав, що як видно з формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним, у своїй діяльності патрульні повинні були керуватися Законом України «Про Національну поліцію», Положенням про Національну поліцію, Інструкцією з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затвердженою наказом МВС 27.04.2020 № 357, посадовими інструкціями.

Зокрема, до службових обов'язків обвинувачених, відноситься виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вжиття у межах своєї компетенції заходів для їх усунення, запобігання, припинення виявлених правопорушень та реагування на них, усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, а також вжиття заходів до надання допомоги особі, яка звернулася із заявою, повідомленням про події, що загрожують особистій безпеці.

Працівники патрульної поліції не забезпечили належного реагування на подію правопорушення щодо вжиття вичерпних заходів, спрямованих на припинення конфлікту між учасниками події, що спричинило тяжкі наслідки у вигляді заподіяння смерті потерпілому. Указані наслідки настали в результаті протиправних дій поліцейських, хоча вони могли передбачити настання суспільно небезпечних наслідків та запобігти цьому. Тож, з боку обвинувачених відбулося неналежне виконання своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них.

Тобто службова недбалість правоохоронців виявилася у формі дії, коли покладені на них службові обов'язки хоча й були виконані, але неналежним чином – не так, як того вимагають інтереси служби, тобто не відповідно до закону та умов, що склалися, або відповідно до них, але неякісно, неточно, неповно, поверхово, у протиріччі з установленим порядком.

Як зазначив ККС ВС, суспільно небезпечними наслідками, які проявляються у спричиненні тяжких наслідків, може бути і шкода нематеріального характеру (моральна шкода, упущена вигода тощо), проте така повинна мати матеріальне вимірювання. Обвинувачені не виконали належним чином конкретних обов'язків, покладених на них як працівників поліції, і саме це перебуває у причинно-наслідковому зв'язку з настанням наслідків, що призвели до смерті потерпілого.

Колегія суддів ККС ВС звертає увагу на те, що кримінальний закон передбачає відповідальність не тільки за безпосереднє заподіяння суспільно - небезпечних наслідків поведінкою, яка була необхідною і достатньою умовою їх настання, а й за опосередковане заподіяння, тобто поведінку, яка разом з іншими необхідними умовами призвела до такого наслідку.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 19.11.2024 у справі № 751/626/22 (провадження № 51-4322км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123434125>

4.2. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК)

4.2.1. Прохання чи пропозиція надати неправомірну вигоду відрізняється від її вимагання відсутністю погрози законним інтересам особи. Якщо поведінка надавача неправомірної вигоди свідчить про те, що, погоджуючись на пропозицію, він усвідомлював, що тим самим незаконно уникає настання для себе негативних наслідків, які б настали за відмови дати хабар, то така кваліфікуюча ознака, як «вимагання неправомірної вигоди», виключається

Обставини справи: заступник начальника Територіального управління Державної судової адміністрації України (далі – ТУ ДСА) уклав з товариством в особі директора договір на капітальний ремонт будівлі місцевого суду із загальною вартістю робіт 1 652 318 грн, висловивши останньому вимогу надати йому неправомірну вигоду в розмірі 248 000 грн (15% від суми договору) за сприяння у затвердженні актів виконаних робіт, погодженні та своєчасній оплаті за договором.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: місцевий суд виправдав заступника начальника ТУ ДСА за не доведенням, що в його діяннях є склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК.

Апеляційний суд не погодився з таким вироком суду першої інстанції та скасував його, кваліфікував дії засудженого як одержання службовою особою, яка займає відповідальне становище, неправомірної вигоди у великому розмірі для себе за вчинення ним в інтересах третьої особи дій

із використанням наданого йому службового становища, поєднане з вимаганням неправомірної вигоди.

У касаційній скарзі сторона захисту вказує, що апеляційний суд обґрунтував винуватість засудженого недопустимими доказами та дійшов безпідставного висновку про наявність в діях засудженого вимагання.

Позиція ККС: змінено вирок апеляційного суду, виключено з обвинувачення кваліфікуючу ознаку «вимагання неправомірної вигоди». В решті вирок залишено без зміни.

Обґрунтування позиції ККС: ККС вказав, що прохання чи пропозиція надати неправомірну вигоду відрізняється від її вимагання лише відсутністю погрози законним інтересам особи. У даному провадженні за висновком суду погроза з боку засудженого полягала в повідомленні про те, що у разі відмови надати неправомірну вигоду він не затвердить актів виконаних робіт, унаслідок чого товариство не отримає оплати за договором. Разом із тим, відповідно до встановлених фактичних обставин, товариство несвоєчасно та неякісно виконувало на об'єкті передбачені договором роботи. Зміст зафіксованих розмов свідчить про те, що засуджений просив директора пришвидшити ремонт будівлі та обіцяв погодити оплату повної вартості робіт до того часу, як товариство остаточно завершить роботи. Обвинувачення не представило доказів того, що засуджений в силу своєї посади мав повноваження розірвати договір або не погодити оплату у разі, якщо роботи були би виконані відповідно до умов договору, а директор товариства в цьому випадку не міг захистити свої інтереси у законний спосіб. Отже, поведінка директора товариства свідчила про те, що погоджуючись на пропозицію засудженого, він усвідомлював, що тим самим незаконно уникає настання для себе негативних наслідків, які б настали за відмови дати хабар.

За таких обставин, вимагання неправомірної вигоди в діях засудженого не доведено стороною обвинувачення поза розумним сумнівом, а тому підлягає виключенню з вироку апеляційного суду кваліфікуюча ознака «вимагання неправомірної вигоди».

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 12.11.2024 у справі № 554/6546/19 (провадження № 51-3758км19) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123141171>

5. Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)

5.1. Самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК)

5.1.1. Самовільне залишення солдатом військової частини та його відсутність за місцем військової служби в умовах воєнного стану більше як 10 діб утворює склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 407 КК, а не адміністративне правопорушення, передбачене ч. 4 ст. 172-11 КУпАП

Обставини справи: військовослужбовець без поважних причин 28.09.2022 самовільно залишив позиції військової частини та попрямував до свого місця проживання. Надалі 11.10.2022 він був виявлений командиром взводу, після чого він добровільно з'явився до місця розташування військового підрозділу.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали винуватим та засудили обвинуваченого за ч. 5 ст. 407 КК.

У касаційній скарзі захисник стверджує про те, що дії засудженого слід кваліфікувати як адміністративне правопорушення, передбачене ч. 4 ст. 172-11 КУпАП, оскільки він самовільно залишив військову частину в умовах особливого періоду та був відсутній 8 днів.

Позиція ККС: залишено без зміни рішення судів попередніх інстанцій.

Обґрунтування позиції ККС: ККС зазначив, що ст. 172-11 КУпАП передбачає адміністративну відповідальність військовослужбовця за самовільне залишення місця служби тривалістю до десяти днів.

Разом з тим суди на підставі досліджених доказів установили, що засуджений самовільно залишив військову частину та був відсутній за місцем військової служби в умовах воєнного стану більше 10 днів, що утворює склад злочину, передбаченого ч. 5 ст. 407 КК, а не адміністративного правопорушення.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 19.11.2024 у справі № 574/726/22 (провадження № 51-7689км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123338390>

РОЗДІЛ III. ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Засади кримінального провадження

1.1. Мова, якою здійснюється кримінальне провадження (ст. 29 КК)

1.1.1. Розгляд апеляційним судом апеляційної скарги є неналежним, якщо таку скаргу було викладено іноземною мовою без здійснення її перекладу, а проведену цим судом процедуру апеляційного перегляду кримінального провадження в цілому не можна вважати справедливою

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали винуватою і засудили особу за ч. 3 ст. 187 КК.

Не погоджуючись із рішенням суду першої інстанції, засуджений, який є громадянином Республіки Грузії, подав апеляційну скаргу. У ній він російською мовою зазначив найменування суду апеляційної інстанції, своє прізвище та ім'я з посилання на свій процесуальний статус у кримінальному провадженні, дату свого народження, статтю за якою він обвинувачується, і номер справи. Зміст скарги засуджений виклав грузинською мовою.

Апеляційний суд, отримавши цю апеляційну скаргу, відкрив провадження. У судовому засіданні головуюча суддя здійснила у справі доповідь, оголосила про надходження до апеляційного суду апеляційних скарг сторони захисту та акцентувала, що апеляційна скарга засудженого подана грузинською мовою. Також суддя вказала, що зміст скарг засудженого і його захисника є аналогічними, апелянти просять скасувати вирок суду та ухвалити новий, відповідно до якого закрити кримінальне провадження щодо засудженого на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК. Водночас через перекладача суддя уточнила вимогу засудженого, зазначену в його апеляційній скарзі, та засуджений повідомив, що просить його виправдати, оскільки не вчиняв інкримінованого йому злочину.

Позиція ККС: скасовано ухвалу апеляційного суду і призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Обґрунтування позиції ККС: ККС дійшов висновку, що апеляційний суд не забезпечив належного розгляду апеляційної скарги засудженого, а тому проведено цим судом процедуру апеляційного перегляду в цілому не можна вважати справедливою.

Апеляційний суд відкрив апеляційне провадження за апеляційною скаргою, викладеною грузинською мовою, тим самим прийняв її до розгляду і констатував, що вона буде предметом апеляційного перегляду, а її доводи – оцінені під час такого перегляду.

Однак, прийнявши цю скаргу засудженого, апеляційний суд на стадії підготовки до апеляційного перегляду вироку суду стосовно засудженого не здійснив заходів для її перекладу. Такі дії суду апеляційної інстанції очевидно вказують на те, що суд і учасники судового провадження, які отримали копії скарги, не могли ознайомитися з її змістом через мовний бар'єр і, серед іншого, реалізувати своє право на подання заперечень на викладені в ній доводи.

Також з тексту рішення апеляційного суду, як і з матеріалів справи в цілому, незрозуміло, яким чином суд розібрався у змісті апеляційної скарги, викладеної грузинською мовою, та з доводами, якими засуджений обґрунтовував незаконність ухваленого щодо нього вироку. Попри це, за результатом апеляційної процедури, апеляційний суд дійшов висновку про необґрунтованість викладених у скарзі доводів і залишив цю скаргу без задоволення.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 25.11.2024 у справі № 755/25/21 (провадження № 51-2624км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123314053>

2. Поняття доказів, належність та допустимість при визнанні відомостей доказами

2.1. Докази (ст. 84 КПК)

2.1.1. Висновок спеціаліста у розумінні ст. 298-1 КПК не є доказом у кримінальному провадженні щодо злочинів, а тому не може підтверджувати чи спростовувати передбачені ч. 1 ст. 91 КПК обставини, які підлягають доказуванню

Обставини справи: водій, керуючи технічно справним службовим автомобілем, виїхав на смугу зустрічного руху, внаслідок чого допустив зіткнення з мотоциклістом.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали винуватим та засудили водія за ч. 2 ст. 286 КК.

У касаційній скарзі сторона захисту стверджувала, що місцевий суд, при ухваленні вироку, не надав жодної оцінки висновку спеціаліста під назвою «Письмова консультація». Захисник вказував, що під час апеляційного розгляду ставив питання про повторне дослідження цього висновку, однак суд йому відмовив.

Позиція ККС: залишено без зміни ухвали апеляційного суду.

Обґрунтування позиції ККС: ККС зазначає, що спеціаліст має право надавати висновки з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків. Під час дослідження доказів суд має право скористатися усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями спеціаліста, наданими на підставі його спеціальних знань. Спеціалісту можуть бути поставлені питання щодо суті наданих усних консультацій чи письмових роз'яснень.

Як убачається з матеріалів кримінального провадження сторона захисту в суді першої інстанції заявляла клопотання про долучення до матеріалів кримінального провадження письмової консультації спеціаліста автотехніка, наданого у відповідь на лист захисника, у якому, серед інших, ставились питання щодо причин настання ДТП.

Із системного аналізу норм статей 84, 298-1 КПК випливає, що висновок спеціаліста у розумінні абз. 2 ч. 1 ст. 298-1 КПК не є доказом у кримінальному провадженні щодо злочинів, а відтак не може підтверджувати чи спростовувати обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні щодо злочинів, передбачені ч. 1 ст. 91 КПК.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 07.11.2024 у справі № 344/8350/22 (провадження № 51-1808км24): <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123081920>

3. Сторона захисту

3.1. Відмова від захисника або його заміна (ст. 54 КПК)

3.1.1. Особа, яка отримує безоплатну вторинну правову допомогу, не може на власний розсуд вимагати від суду заміни захисника за призначенням з особистих мотивів за відсутності обґрунтованих підстав для цього

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: місцевий суд визнав винуватим і засудив громадянина Республіки Грузії за ч. 3 ст. 185, за ч. 1 ст.

263 КК. Апеляційний суд скасував цей вирок в частині призначеного покарання й ухвалив новий.

У касаційній скарзі засуджений стверджував, що місцевий суд не розглянув його заяви про відмову від захисника, який не надавав йому належної правової допомоги.

Позиція ККС: змінено вирок апеляційного суду в частині зарахування строку попереднього ув'язнення у строк покарання. У решті вирок залишено без зміни.

Обґрунтування позиції ККС: ККС вказав, що право особи на заміну захисника, передбачене ст. 54 КПК, є похідним від права вільного вибору захисника своїх прав, яке особа реалізує самостійно, укладаючи договір з обраним нею захисником. Це право не поширюється на зміст права на безоплатну вторинну правову допомогу, де особа не обирає собі захисника, а отримує захист, гарантований державою та за державні кошти.

Під час реалізації державної гарантії у вигляді безоплатної вторинної правової допомоги особа позбавлена можливості вільно обирати собі захисника, оскільки на підставі ст. 49 КПК захисник такій особі призначається за постановою слідчого/прокурора або ухвалою судді чи суду. Тому особа, що отримує безоплатну вторинну правову допомогу, не може на власний розсуд вимагати від суду заміни захисника за призначенням з особистих мотивів за відсутності обґрунтованих підстав для цього.

З матеріалів справи убачається, що захисник здійснював захист засудженого з початкових етапів кримінального провадження, брав участь у слідчих діях, знайомився з матеріалами справи, надалі, здійснюючи захист обвинуваченого під час судового провадження та перегляду вироку місцевого суду апеляційним судом, заявляв різного роду процесуальні клопотання, брав активну участь у дослідженні судом доказів, висловлював заперечення щодо їх допустимості й належності, виступав у судових дебатах, обґрунтовуючи позицію захисту щодо пред'явленого обвинувачення, тим самим застосовував передбачені законом засоби для належного захисту прав та інтересів засудженого, жодних відомостей, які б свідчили, що такий захист якимось чином ставив під загрозу реалізацію права обвинуваченого на справедливий судовий розгляд, не здобуто. Висловлені захисником позиції узгоджувалися з позицією самого засудженого, який підтримував свого захисника в питаннях, щодо яких суд приймав рішення після заслуховування думки учасників судового провадження. Отже, процесуальна поведінка адвоката безсумнівно давала судам підстави для висновку про те, що заява про неналежне виконання ним своїх обов'язків захисника є надуманою. Тому відмова від захисника за призначенням, участь якого є обов'язковою, з вимогою залучити іншого захисника за рахунок держави ґрунтувалася лише на особистих мотивах обвинуваченого, не пов'язаних з неналежним забезпеченням його захисту, тому в цьому конкретному випадку немає підстав вважати порушенням його право на захист унаслідок неприйняття судом такої відмови від захисника.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 21.11.2024 у справі № 748/1972/19 (провадження № 51-2540км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123338371>

4. Відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні, цивільний позов, виплата винагороди викривачу

4.1. Відшкодування (компенсація) шкоди потерпілому (ст. 127 КПК)

4.1.1. Обов'язок відшкодувати потерпілим шкоду, завдану засудженим під час виконання своїх службових обов'язків у складі батальйону міліції особливого призначення «Беркут», з урахуванням положень статей 1172, 1174 ЦК покладається на роботодавця – управління МВС

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: апеляційний суд визнав винуватим і засудив колишнього працівника «Беркут» за ч. 2 ст. 127 КК (в редакції Закону України від 05.11.2009 № 1707-VI). Цивільні позови потерпілих до управління МВС та Державної казначейської служби України залишив без задоволення. Вирішуючи питання щодо цивільних позовів управління МВС та Державної казначейської служби України, апеляційний суд дійшов висновку, що та обставина, що обвинувачений був співробітником міліції, не є достатньою для відшкодування шкоди державою, як це вважають позивачі.

У касаційній скарзі представник потерпілого вказує, що оскільки засуджений вчинив незаконні дії під час безпосереднього виконання своїх службових обов'язків, тому шкода, заподіяна засудженим потерпілому має відшкодовуватися на підставі ст. 1174 ЦК.

Позиція ККС: вирок апеляційного суду змінено в частині процесуальних витрат. В частині вирішення цивільних позовів потерпілих вирок апеляційного суду скасовано та призначено новий судовий розгляд в суді першої інстанції в порядку цивільного судочинства.

Обґрунтування позиції ККС: ККС вказав, що з урахуванням положень статей 1172, 1174 ЦК для покладення на юридичну особу відповідальності за наслідками вчинення кримінального правопорушення необхідна наявність як загальних умов деліктної відповідальності, так і спеціальних, зокрема, перебування у трудових (службових) відносинах з юридичною особою або фізичною особою – роботодавцем незалежно від характеру таких відносин; завдання шкоди під час виконання працівником своїх трудових (службових) обов'язків. Отже, відповідальність юридичної або фізичної особи настає лише у випадках, коли особа, з вини якої заподіяна шкода, знаходиться з цією юридичною або фізичною особою в трудових відносинах, і шкоду така особа заподіяла у зв'язку з виконанням трудових (службових) обов'язків.

На момент скоєння злочину засуджений обіймав посаду міліціонера батальйону міліції особливого призначення «Беркут» управління МВС, ніс службу у складі батальйону міліції особливого призначення «Беркут» у м. Києві під час акцій протесту, що мали місце у центрі указанного міста та вчинив злочини під час виконання своїх службових обов'язків, тобто шкода була завдана ним під

час виконання своїх службових обов'язків. Отже, обов'язок відшкодувати потерпілим шкоду, завдану засудженим, покладається на роботодавця-управління МВС.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 14.11.2024 у справі № 755/6856/17 (провадження № 51-6199км19) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123157523>

II. ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ

5. Слідчі (розшукові) дії

5.1. Проникнення до житла чи іншого володіння особи (ст. 233 КПК)

5.1.1. Відсутність у матеріалах кримінального провадження журналу судового засідання під час розгляду клопотання про дозвіл на проведення обшуку, поданого постфактум, не є таким порушенням, яке має наслідком визнання недопустимим протоколу проведення цієї слідчої дії

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали винуватим і засудили обвинуваченого за ч. 1 ст. 263, ч. 3 ст. 258 КК.

У касаційній скарзі захисник зазначає, що обшук за місцем мешкання засудженого був проведений без ухвали слідчого судді і в матеріалах провадження відсутній журнал судового засідання, в якому було надано дозвіл на обшук житла його підзахисного.

Позиція ККС: залишено без зміни рішення судів попередніх інстанцій.

Обґрунтування позиції ККС: ККС не встановив порушень проведення у обвинувачених обшуку, який у відповідності до положень ч. 3 ст. 233 КПК, був проведений в присутності понятих, з дотриманням положень ст. 236 КПК. У подальшому слідчий суддя перевіряв, чи були підстави для проникнення до житла без ухвали слідчого судді, та надав дозвіл на проведення обшуку. Оскільки були достатні підстави вважати, що особи ймовірно причетні до терористичного акту та можуть зберігати за місцем проживання вибухові речовини чи бойові припаси, негайне проникнення до житла з метою врятування життя людей та майна є обґрунтованим.

У цьому кримінальному провадженні обшук проведено в порядку передбаченому ч. 3 ст. 233 КПК. Суд, розглядаючи клопотання, перевіряє чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді. При цьому у разі задоволення клопотання, така ухвала виконує виключно контрольну функцію і не може вважатися правовою підставою для проведення обшуку. Під час розгляду цих клопотань відсутня змагальність як така, адже за змістом ст. 248 КПК сторона захисту не повідомляється та не викликається у судове засідання. З огляду на викладене, відсутність в матеріалах провадження журналу судового засідання під час розгляду клопотання про дозвіл на проведення обшуку не є таким порушенням, яке тягне за собою визнання недопустимим протоколу проведення цієї слідчої дії.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 20.11.2024 у справі № 645/3612/15-к (провадження № 51-2600км19) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123338376>

6. Негласні слідчі (розшукові) дії

6.1. Загальні положення про втручання у приватне спілкування (ст. 258 КПК)

6.1.1. Втручання в таємницю спілкування виключається, якщо абонент (учасник) спілкування добровільно розкриває її державним органам. За таких обставин відбувається фіксація добровільно розкритої інформації

Обставини справи: суди попередніх інстанцій визнали винуватою і засудили особу за ч. 3 ст. 311 КК.

У касаційній скарзі захисник вказує, що за показаннями засудженої, добровільно на прохання поліцейських розблокувавши телефон у день затримання, вона не надавала згоди на втручання в її приватне життя шляхом отримання доступу до приватного листування.

Позиція ККС: залишено без зміни рішення судів попередніх інстанцій.

Обґрунтування позиції ККС: ККС вказав, що положення ч. 3 ст. 258 КПК охороняють права осіб, які бажають зберегти таємницю їхнього спілкування, і надають гарантії від зловживань правоохоронних органів на несанкціоноване втручання у спілкування. Натомість таємниця виключається, якщо абонент (учасник) спілкування не бажає її зберігати і добровільно розкриває, зокрема, перед державними органами. За таких обставин не відбувається втручання у спілкування, а відбувається фіксація добровільно розкритої інформації, яка втрачає статус таємниці й набуває статусу відкритості.

Під час огляду місця події засуджена надала дозвіл працівникам поліції на огляд належного їй мобільного телефону, отже доступ до відповідної інформації не був пов'язаний з подоланням систем логічного захисту, здійснювався за добровільною згодою особи, про що було складено протокол огляду електронних інформаційних систем, підписаний засудженою без зауважень. За таких обставин, колегія суддів ККС вважає, що доступ до інформації, що містилась в телефоні засудженої, отримано органом досудового розслідування без порушення вимог КПК.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 21.11.2024 у справі № 639/3093/23 (провадження № 51-3924км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123314009>

7. Закінчення досудового розслідування. Продовження строку досудового розслідування

7.1. Закриття кримінального провадження та провадження щодо юридичної особи (ст. 284 КПК)

7.1.1. Закриття кримінального провадження за обвинуваченням померлої особи на підставі п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК у зв'язку з її смертю позбавляє суд права

посилатися в рішеннях на вказану особу в контексті вчинення нею кримінального правопорушення. Це суперечить принципу презумпції невинуватості й може створити враження про її винуватість, що є неприпустимим

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали винуватим і засудили обвинуваченого за ч. 2 ст. 15 ч. 4 ст. 185, ч. 4 ст. 185 КК через те, що він разом з особою (провадження щодо якої закрито на підставі п. 5 ч. 1 ст. 284 КК у зв'язку з її смертю), перебуваючи в супермаркеті, взяли з полиць товар на суму 1744,52 грн та, не розрахувавшись за нього, пройшли через касову зону.

У касаційній скарзі прокурор зазначає, що суди, вказавши в рішеннях, постановлених щодо засудженого, про вчинення ним злочину у співучасті з померлою особою, кримінальне провадження стосовно якої закрито на підставі п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК, у зв'язку з її смертю, порушили вимоги ст. 17 КПК, ст. 62 Конституції України, оскільки фактично зробили висновок про вчинення померлою особою кримінального правопорушення.

Позиція ККС: рішення судів попередніх інстанцій змінено. Закрито кримінальне провадження щодо засудженого за ч. 2 ст. 15 ч. 4 ст. 185 КК на підставі п. 1-2 ч. 2 ст. 284 КПК, оскільки втратив чинність закон, яким встановлювалася кримінальна протиправність діяння. Виключено посилання на застосування ч. 1 ст. 70 КК. Постановлено вважати особу засудженою за ч. 4 ст. 185 КК.

Обґрунтування позиції ККС: ККС вказав, що закриття кримінального провадження у зв'язку зі смертю особи, щодо якої здійснюється провадження, крім випадків, коли воно є необхідним для реабілітації померлого, по суті означає припинення процесуальної діяльності щодо встановлення винуватості особи у вчиненні певного злочину та відмову держави від притягнення її до кримінальної відповідальності й призначення їй покарання.

Відповідно до рішення Конституційного Суду України від 08.06.2022 в справі № 3-р(II)/2022, принцип презумпції невинуватості діє на всіх етапах кримінального провадження та після його завершення. Він захищає особу від осуду з боку публічної влади, доки її винуватість не буде доведена в законному порядку обвинувальним вироком суду. Лише вирок суду може встановити винуватість, інші акти публічної влади не можуть містити жодних позицій щодо винуватості особи, навіть у вигляді припущень стосовно такої винуватості.

Оскільки суд заклав кримінальне провадження за обвинуваченням померлої особи у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 15 ч. 4 ст. 185 КК, на підставі п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК у зв'язку з її смертю, суди не вправі були посилатися в рішеннях на вказану особу в контексті вчинення нею кримінального правопорушення. Це суперечить принципу презумпції невинуватості й може створити враження про її винуватість, що є неприпустимим.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 28.10.2024 у справі № 369/4157/22 (провадження № 51-3086км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122769423>

8. Звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру

8.1. Відкриття матеріалів іншій стороні (ст. 290 КПК)

8.1.1. Надання доступу до матеріалів досудового розслідування в порядку ст. 290 КПК є процесуальною дією, яка має індивідуальний характер, стосується конкретного учасника кримінального провадження і не може делегуватися захиснику. Доступ до матеріалів кримінального провадження має надаватися всім учасникам кримінального провадження зі сторони захисту

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали винуватим і засудили громадянина Республіки Грузії, який не володіє українською мовою, за ч. 3 ст. 187 КК.

У касаційній скарзі захисник зазначає, що під час ознайомлення засудженого з матеріалами справи йому було відмовлено в наданні перекладу документів мовою, якою він володіє, через що він відмовився ознайомлюватися з матеріалами кримінального провадження. Цей факт зафіксовано у протоколі, наявному у справі.

Позиція ККС: скасовано ухвалу апеляційного суду і призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Обґрунтування позиції ККС: ККС встановив, що суд апеляційної інстанції, відхиляючи твердження захисника щодо невідкриття матеріалів відповідно до ст. 290 КПК, вказав, що сторона захисту в повному обсязі ознайомила з матеріалами досудового розслідування, а жодних заяв, зауважень чи клопотань нею подано не було.

Однак ці висновки апеляційного суду не повною мірою відповідають відомостям з протоколу про надання доступу до матеріалів досудового розслідування, за яким лише захисник ознайомився з матеріалами в повному обсязі, а засуджений зробив зауваження, що відмовляється ознайомлюватися, оскільки йому не надано перекладу процесуальних документів, що містилися у цих матеріалах.

Надання доступу до матеріалів досудового розслідування в порядку ст. 290 КПК є процесуальною дією, яка має індивідуальний характер, тобто стосується конкретного учасника кримінального провадження, і не може делегуватися захиснику. Доступ до матеріалів кримінального провадження має надаватися всім учасникам кримінального провадження зі сторони захисту. З огляду на це апеляційний суд необґрунтовано ототожнив факт ознайомлення з матеріалами захисника, як факт такого ознайомлення сторони захисту в цілому.

Право на ознайомлення може не здійснюватися виключно за власним волевиявленням учасника (наприклад, у разі відмови від такого ознайомлення).

Однак у цій справі засуджений не просто відмовився від ознайомлення, а вказав конкретну причину.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 25.11.2024 у справі № 755/25/21 (провадження № 51-2624км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123314053>

9. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування

9.1. Рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, та право на оскарження (ст. 303 КПК)

9.1.1. Постанова слідчого про зупинення досудового розслідування не належить до рішень, які можуть бути оскаржені під час підготовчого судового засідання

Обставини справи: під час підготовчого судового засідання суддя місцевого суду винесла ухвалу, якою задовольнила клопотання захисника та скасувала постанову слідчого про зупинення досудового розслідування та оголошення в розшук підозрюваного як таку, що прийнята з порушенням норм кримінального процесуального закону. При цьому суддя зазначила, що скарга захисника на постанову слідчого надійшла до суду у порядку ч. 2 ст. 303 КПК.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій закрили кримінальне провадження у зв'язку із закінченням строку досудового розслідування, визначеного ст. 219 КПК, після повідомлення про підозру, на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК.

У касаційній скарзі прокурор зазначає, що суддя місцевого суду розглянула в підготовчому судовому засіданні скаргу про скасування постанови про зупинення досудового розслідування, подану в порядку ч. 2 ст. 303 КПК, поза межами своїх повноважень.

Позиція ККС: скасовано рішення судів попередніх інстанцій та призначено новий розгляд у суді першої інстанції.

Обґрунтування позиції ККС: ККС вказав, що апеляційний суд не звернув уваги на те, що під час проведення підготовчого засідання норми чинного КПК не надають суду повноважень до ухвалення вироку оцінювати рішення слідчого, прокурора, оскільки з'ясування таких обставин виходить за межі компетенції суду на стадії підготовчого судового засідання, а також те, що суд не наділений правом досліджувати докази, що стосуються цих рішень, так як такі обставини можуть бути досліджені судом під час судового розгляду. А отже, в основу ухвали суду першої інстанції про закриття кримінального провадження покладено судові рішення, винесене під час підготовчого судового засідання з порушенням вимог процесуального закону.

Положеннями п. 2 ч. 1 ст. 303 КПК передбачено, що скарги на рішення слідчого про зупинення досудового розслідування можуть бути оскаржені

на досудовому провадженні та розглядаються слідчим суддею (ст. 306 цього Кодексу). У той же час положення ч. 2 ст. 303 КПК, на яку послалася суддя, стосуються розгляду скарг на інші рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора, які не розглядаються під час досудового розслідування та можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження в суді.

Тобто, постанова слідчого про зупинення досудового розслідування не відноситься до рішень, які можуть бути оскаржені під час підготовчого судового засідання, а отже ухвала суду винесена поза межами його повноважень, про що слушно зазначив прокурор у касаційній скарзі.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 21.11.2024 у справі № 180/647/22 (провадження № 51-3140км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123241747>

III. СУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ У ПЕРШІЙ ІНСТАНЦІЇ

10. Підготовче провадження

10.1. Вирішення питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду (ст. 315 КПК)

10.1.1. Порухення вимог ч. 4 ст. 315 КПК щодо обов'язку суду під час підготовчого судового засідання роз'яснити обвинуваченому у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років, право заявити клопотання про розгляд кримінального провадження стосовно нього колегіально судом у складі трьох суддів є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали винуватим і засудили обвинуваченим за ч. 2 ст. 307, ч. 3 ст. 307 КК.

З журналу та технічного запису судового засідання убачається, що під час підготовчого судового засідання суд першої інстанції не виконав імперативної вимоги, визначеної у ч. 4 ст. 315 КПК, та не роз'яснив обвинуваченому його право на розгляд провадження колегіальним складом суду.

Не погодившись із вироком суду першої інстанції, захисник подав апеляційну скаргу, де вказував, зокрема, про порушення місцевим судом вимог ч. 4 ст. 315 КПК.

Перевіривши доводи захисника в цій частині, апеляційний суд погодився із тим, що головуючий суддя не роз'яснив обвинуваченому право заявити клопотання про розгляд кримінального провадження стосовно нього колегіально судом у складі трьох суддів. Водночас апеляційний суд зазначив, що кримінальне провадження в суді першої інстанції у складі трьох суддів здійснюється лише за клопотанням обвинуваченого, що є його правом. В той же час ні обвинувачений, ні його захисник не висловили жодних заперечень з приводу розгляду кримінального провадження в суді першої інстанції суддею

одноособово, права на що вони позбавлені не були, а в апеляційній скарзі захисник не обґрунтував, що це порушення призвело до неповноти судового розгляду.

Також апеляційний суд звернув увагу, що обвинувачений в суді першої інстанції отримав пам'ятку про права та обов'язки і його інтереси представляв професійний захисник.

Підсумовуючи наведене, апеляційний суд дійшов висновку, що не роз'яснення обвинуваченому права заявити клопотання про розгляд кримінального провадження стосовно нього колегіально судом у складі трьох суддів за таких обставин не є безумовною підставою для скасування вироку суду.

Позиція ККС: скасовано рішення судів попередніх інстанцій та призначено новий розгляд у суді першої інстанції.

Обґрунтування позиції ККС: ККС вказав, що не роз'яснивши обвинуваченому його право на здійснення розгляду кримінального провадження колегіальним складом суду, місцевий суд істотно порушив вимоги кримінального процесуального закону.

Залежно від волевиявлення обвинуваченого щодо злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років, у справах цієї категорії може застосовуватись одна з двох альтернативних судових процедур: загальний порядок судового розгляду суддею одноособово, та колегією у складі трьох професійних суддів. Така альтернативність покликана сприяти дотриманню балансу між економією процесуальних засобів і гарантіями дотримання прав особи у кримінальному судочинстві.

Можливість вибору між одноособовим та колегіальним складом розгляду кримінального провадження передбачає обов'язок держави в особі її уповноважених органів та службових осіб забезпечити свободу цього вибору та його практичну реалізацію. Розгляд кримінального провадження судом першої інстанції колегіально у складі трьох суддів покликаний забезпечити додаткові гарантії особам, обвинуваченим у вчиненні особливо тяжких злочинів.

Визначений ч. 4 ст. 315 КПК обов'язок суду під час підготовчого судового засідання роз'яснити обвинуваченому у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років, право заявити клопотання про розгляд кримінального провадження стосовно нього колегіально судом у складі трьох суддів, надає обвинуваченому можливість підготуватись до реалізації такого права, щоб його рішення з цього питання було виваженим та обґрунтованим. Тільки в такому випадку будуть дотримані засади кримінального провадження, в тому числі й забезпечення права на захист, а судовий розгляд буде справедливим.

Право на розгляд кримінального провадження колегіальним складом суду є додатковою гарантією неупередженого та справедливого судового

розгляду, та невід'ємною складовою права обвинуваченої особи на захист. Недотримання зазначених вимог закону є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону, оскільки може перешкодити суду постановити законне та обґрунтоване судові рішення.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 14.11.2024 у справі № 450/2757/22 (провадження № 51-2920км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123141199>

11. Загальні положення судового розгляду

11.1. Зупинення судового провадження (ст. 335 КПК)

11.1.1. Правила ст. 335 КПК стосуються зупинення судового провадження стосовно особи (зокрема військовослужбовця) у статусі обвинуваченого під час судового розгляду кримінального провадження в судах першої та апеляційної інстанцій і не можуть бути підставою для зупинення провадження щодо засудженого в суді касаційної інстанції

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: місцевий суд взнав винуватим і засудив військовослужбовця за ч. 1 ст. 121, за ч. 1 ст. 263 КК. Апеляційний суд змінив цей вирок в частині призначеного покарання.

Захисник указує, що засуджений на даний час проходить військову службу та не може з'явитися в судові засідання касаційного суду, у зв'язку із чим просить зупинити касаційне провадження на підставі ст. 335 КПК.

Позиція ККС: залишено без зміни ухвали апеляційного суду.

Обґрунтування позиції ККС: ККС вказав, що правила ст. 335 КПК, на які посилається захисник для зупинення касаційного провадження щодо військовослужбовця стосуються зупинення судового провадження стосовно особи у статусі обвинуваченого при судовому розгляді кримінального провадження в судах першої та апеляційної інстанцій. Вирок суду першої інстанції, з урахуванням ухвали апеляційного суду, набрав законної сили і військовослужбовець на даний час перебуває у статусі засудженого. Таким чином обставини, на які посилається захисник, не можуть бути підставою для зупинення провадження щодо засудженого в суді касаційної інстанції в порядку ст. 335 КПК.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 19.11.2024 у справі № 396/109/23 (провадження № 51-3073км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123434107>

Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за листопад 2024 року / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного кримінального суду департаменту аналітичної та правової роботи; голова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду О. П. Марчук. Київ, 2024. – 37 с.

Застереження: видання містить короткий огляд судових рішень Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. У кожному з рішень викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 [@supremecourt_ua](https://www.instagram.com/supremecourt_ua)

 so.supreme.court.gov.ua